

PAPER DETAILS

TITLE: SEYHÜLİSLAM YAHYA DIVANI'NDA UYKU KAVRAMININ KULLANIMI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

AUTHORS: Adiya OKASSOVA

PAGES: 207-216

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/704721>

ŞEYHÜLİSLAM YAHYA DİVANI'NDA UYKU KAVRAMININ KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Adiya OKASSOVA¹

ÖZET

Uykuya antik çağlardan beri büyük önem verilmiştir. Uyku, insan hayatının üçte birini oluşturmaktadır. Bir insanın yaşaması için uyku vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Uyku, insan davranışlarını, psikolojisini ve sağlığını etkileyen önemli bir süreçtir.

Türk edebiyatı ve halk biliminde uyku kavramının çeşitli kullanımlarına rastlanmaktadır. Edebi eserlerde uyku-uykusuzluk hâlinin en çok âşık-sevgili ilişkisinde ele alındığı görülmektedir. Uykunun âşık için ayrı, sevgili için ayrı anlam ifade ettiği belirlenmiştir. Bununla birlikte uyku çeşitli anlamlarıyla din ve tasavvuf alanında kullanılmıştır. Beşerin dünya hayatında uykuda olduğunu gösteren gaflet uykusu, ölüm karşılığında kullanılan ebedî uyku ve ecel uykusu gibi uykunun çeşitli kullanımları vardır. Bu sebeple kültürümüzde uyku küçük ölüm olarak nitelendirilmektedir. Şiirlerde ise naz uykusu, seher uykusu, tavşan uykusu gibi uyku türleri kullanılmıştır. Dolayısıyla Divan edebiyatında uyku kavramının kullanılması söz konusudur. 17. yüzyılın büyük şairlerinden biri olan Şeyhülislam Yahya'nın Divanı'nda uyku kavramının âşık-sevgili bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada Şeyhülislam Yahya Divanı'nda uyku kavramının kullanımı ve özellikleri üzerine bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şeyhülislam Yahya Divanı, uyku.

EXAMINIG THE USE OF SLEEP CONCEPT ON THE DİWAN OF SHAYKHULİSLAM YAHYA

ABSTRACT

It has been given great attention to sleep since ancient times. Sleep constitutes one-third of human life. Sleep is an indispensable need for a person to live. Sleep is an important process affecting human behavior, psychology and health. The concept of sleep has various uses in the fields of literature and folklore. It is seen that sleep-sleeplessness(insomnia) is mostly discussed in lover-beloved relationship in literary works. It was determined that the subject of sleep had separate meanings for the lover and for the beloved. At the same time, sleep has been used in the field of religion and mysticism in various meanings. Different meanings of sleep such as "sleep of bleedlessness", "eternal sleep" and "sleep of death" are used in fields which mentioned above. For this reason, sleep is considered as small death in our culture. At the same time different types of sleep were widely used in poems. For this reason, it is possible to see that the word sleep is often used in Diwan literature. The concept of sleep was used in statement on the relation between lover-beloved in the Shaykhulislam Yahya Diwan, one of the great poets of the 17th century. In this study, sleep concept in Shaykhulislam Yahya Diwan have been investigated in order to determine the use and characteristics of sleep in the literature.

Key words: Shaykhulislam Yahya Diwan, sleep.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, a.okasova@mail.ru

GİRİŞ

Uyku, insan için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır ve organizmada önemli işlevlere sahiptir. Uykuyla ilgili çalışmalar eski yıllara dayanmaktadır. Aristoteles ve Hipokrat gibi düşünürlerin uyku ve rüya üzerine yazdığı yorumları konuya eskiden beri önem verildiğini göstermektedir. Uyku bir bilinmezler dünyası sayılarak 'Ölümün kardeşi' şeklinde tanımlanmaktadır (Yaltkaya 1995: 9). Uyku, uyanıklığın ortadan kalktığı bir dinlenme veya mola gibidir. İnsan, yaşamının üçte birini uykuda geçirmektedir. Uyku, bedenin ve zihnin yenilendiği, onarıldığı bir dönemdir (Yaltkaya 1995: 10). Dolayısıyla uyku insanoğlunun yeme, içme gibi temel gereksinimlerinden biridir. Araştırmalara göre kaliteli uyku, bireyin sağlığını korumak ve gün boyu fonksiyonlarını yerine getirebilmek için gereklidir. Uyku halinde insan dış dünyanın gerçekliğinden habersiz kalmaktadır. Uyku insana bedensel ve zihinsel olarak güçlendirici, yenileyici bir etki sağlamaktadır.

Uyku, vücudun fizyolojik olduğu kadar ruhsal yönden de temel ihtiyaçlarından biridir. Uyku, insan yaşamında organizmanın faaliyetlerinin, merkezî sinir sisteminin ve bedenin dinlenmeye geçtiği, dış uyarılara karşı alginın iyice zayıfladığı geçici ve nisbî bir bilinçsizlik durumu sayıldığından Kur'an'da uykunun canlılıkla ölüm arasında bir hal oluşuna ve ölüme benzediğine dikkat çekilir (Çağrı 2012).

En'am Suresi'nin altmışıncı ayetinde *"O'dur ki geceleyin (siz uyurken) ruhlarınızı alır (vefat), gündüzün ne işlediğinizi bilir, sonra belirlenmiş süre (hayat süreniz) geçirilip tamamlansın diye gündüzün sizi diriltir. Sonra dönüşünüz O'nadır. Sonra O yaptıklarınızı size haber verecektir"* (6:60) ifadesiyle uykunun aslında bir ölüm olduğu gösterilmektedir. İslam uykuya büyük bir önem vermektedir. Kur'an'da uyku sıkça dile getirilir. Uyku Allah'ın büyüklüğünün alâmetlerinden biridir. Ayetler ve hadislerde uykudan sık sık bahsedilir. Bununla birlikte insan yaşamında uykunun farklı hallerine rastlamak mümkündür. Dilimiz ve kültürümüzde uyku için hâb, uyhu, nevm, huftu, menam, niyâm, sine(h) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Uyku ve uyku esnasında gerçekleşen rüya gibi gizemli âlem uykunun rüyayla ilişkisini yansıtmaktadır. Rüya, uyku sırasında yaşanan hayaldir. Divan edebiyatı metinlerinde rüya konusuna da önem verilmiştir. Hâbiyye, Hâb-nâme ve Vakı'a-name Türk edebiyatında rüya üzerine yazılan eserlerin ortak adı olarak geçmektedir (Zavotçu 2007: 53). Şiirlerde ve destanlarda uykunun rüya (hayal) olarak ta ifade edilmesine rastlanmaktadır. Rüya hakkında daha geniş bilgi için bakılabilir (Sarıkaya 2017). Tasavvuf sözlüğünde hâb, uyku ve beşerî fiillerden iradenin fâni olması şeklinde verilir (Uludağ 2001: 150). Bununla birlikte hâb-ı gaflet, hâb-ı ecel ifadeleri vardır. Türkçe sözlükte uykunun tavşan uykusu, ebedî uyku, hâb-ı tegâfûl, şekker-hâb, hâb-ı girân gibi türleri tanımlanmaktadır (Tural 2004: 137-138). Bundan başka uykunun farklı anlamlarıyla klasik Türk edebiyatında kullanıldığı belirlenmiştir. Klasik Türk şiirinde en çok ele alınan konu aşktır. Şair, genellikle âşık ve sevgili ilişkisi arasında geçen bütün hâlleri göstermektedir. Edebiyatta âşık-sevgili ilişkisinde âşığın uykusuzluk hali söz konusudur. Dolayısıyla divan edebiyatında uyku (uykusuzluk) sık sık konu edilmiştir (Özerol 2013: 77-98). Uyku kavramı klasik Türk edebiyatında kullanıldığı gibi halk edebiyatında da sıkça kullanılmıştır. Halk biliminin anonim, âşık, tekke ve

tasavvuf gibi alanlarında uyku kavramının kullanıldığı görülür (Düvarcı 2012: 495-512). Dolayısıyla uykuya kültürümüzde ve edebiyatımızda önem verilmesi söz konusudur.

Bu çalışmada Şeyhülislam Yahya Divanı taranmış ve Divan'da uyku kavramının geçtiği beyitler tespit edilmiştir. Divan'da hâb, uyku, uyhu, niyâm, nevm, sine(h), huftu, na's, nu'as, sübât, rukud, pinekleme, ımızganma gibi uyku anlamına gelen kelimeler taranmıştır. Şeyhülislam Yahya Divanı'nda *hâb* ve *uyku* kelimelerine yer verildiği belirlenmiştir².

1. Hâb (uyku)

Uyku kavramı, Şeyhülislam Yahya Divanı'nda 10 beyitte genel olarak âşık-sevgili ilişkisi konusunda kullanılmıştır. Şairin hâb (uyku) ile alakalı beyitlerini *âşık-uyku ilişkisi*, *sevgili-uyku ilişkisi*, *uykunun diğer kullanımları* olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

1.1. Âşık-uyku ilişkisi

Divan edebiyatında âşık şairin kendisidir. Âşık-sevgili ilişkisi konusundaki beyitlerde şair kendinden bahseder. Âşık sevgiliye karşı sâdık, duyguları daima samimidir. Sevgili ise onu görmezden gelir, rakiplere yüz verir. Bu yüzden âşık, daima üzüntü içindedir, fakat sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanır. Âşık, sevgiliden gelen ve lütuf olarak değerlendirdiği naza bile râzıdır.

Âşık gece gündüz sevgiliyi düşünür bu münasebetle gözüne uyku girmez. Onun için ölmek uyumaktan daha kolay gelir. Uyku, âşık için hayale döner ve sevgiliyi rüyasında bile görmek âşiğe imkânsız gelir:

Ümmîd-i hâb `âşık olmaz hayâl imiş.

Bî-çâre yâri düşde de görmek muhâl imiş (s.183)

Nesre çeviri: Uyku umudu âşık için olmaz bir hayalmiş, çaresiz (âşık için) sevgiliyi rüyada görmek imkânsızmış.

Sevgilinin yüzü, yanağı, saçı âşığın gözünü kamaştırır. O güzellikten şairin gözleri aşkla dolar. Âşığın gözleri sevgiliden başka kimseyi görmez. Bu yüzden uykusuzluk çeken gözler hastalanır:

Ruh-ı yâri esîr-i zülf olan dil-besteler gözler

Gice bî-hâb olup bîmâr olan dâ'im seher gözler (s.146)

Nesre çeviri: Sevgilinin saçına gönlünü bağlayanlar onun yanağını gözler, gece uykusuzluktan hasta olanlar da sürekli sabahı gözler.

Divan edebiyatında âşık için sevgiliyle olmak, ona kavuşmak her zaman mümkün değildir. Bir gece olsa bile sevgiliyi uykudayken kucağa almak için âşık kıyamete kadar uykusuz kalmaya dahi râzı olur:

² Çalışmada M. Özdemir tarafından yapılan "Necati Beg Divanı'nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme" ve "Ahmed Paşa Divanı'nda Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmaları örnek alınmıştır (Özdemir 2017 :113-138; Özdemir 2017: 606-614).

Tâ haşr günü göz yuma şâhum dü cihândan

Bir gice seni hâbda kim itse der-âgûş (s.188)

Nesre çeviri: Ey şahım, bir gece rüyasında her kim seni kucağına alsa kıyamete kadar iki cihandan da vazgeçer.

Âşığın bahtı şüphesiz sevgilisindedir. Fakat sevgilinin daima âşığın yanında bulunması imkânsızdır. Bu hâlde her zamanki gibi âşık sevgilisini hayal eder. Şair, şah olarak nitelendirdiği sevgilisini yatak odasında bulmak ister. Sevgiliyi bu hâlde gören âşığın bahtı açılır ve o an sevgiliyi sınıksız kucaklar:

Bahtı uyanup devleti eylerdi der-âgûş

Yahyâ seni bulaydı şehâ hâbgehünde (s. 384)

Nesre çeviri: Ey şahım, Yahya seni yatağında bulsaydı bahtı uyanıp (seni) kucağına alma devletine ulaşırdı.

Âşığın sevgiliyle görüşmesi bir hayaldir. Gece gündüz sevgilisini düşünüp, hayal eden âşığın uykusu bozulur. Âşığın gözüne sevgilinin sureti gelir. Bu yüzden âşık uyuyamaz. Şairin gözüne artık uyku değil sevgilinin hayali girer. Gönlünde sevgiliyi taşıyan âşık dertlenir. Aşk acısı çekip, hicranla ağlayan âşığın artık gözyaşı da kalmaz:

Çeşmümde hayâlün geleli hâb mı kaldı

Ya hicrûn ile aklamadan âb mı kaldı (s.451)

Nesre çeviri: Gözüme hayalin geleli uykum, hicranla ağlamaktan dolayı da gözyaşıım kalmadı.

Sevgili, âşığın geceleri ettiği figanını da seherdeki âhını da bilemez. Çünkü sevgili naz edip, âşığı umursamaz. Âşığın feryadı kimseyi uyutmazsa da ay yüzlü sevgili onu yine önemsemez:

Dimezsın kanda ahşâmlar o meh dahı uyursun sen

Uyutmazsın egerçi halkı Yahyâ âh u zârûnla (s.335)

Nesre çeviri: Yahyâ âh-u zârıyla halkı her ne kadar uyutmasa da ay gibi sevgili, (âşığının) nerede akşamladığını sormadan uyur.

Sevgiliye ait en önemli unsurlardan birisi gözdür. Sevgilinin şahbaz gözleri âşığı kendine bağlar. Ona acı yaşatır. Bu sebepten âşığa uyku yoktur. O bir hastadır artık ve kimse ona şaşırılmaz. Zira sevgilinin gözleri âşığı hasta etmiş, huzurunu kaçırmıştır:

Kimün huzûrunı uçurmadı o gözleri şeh-bâz

Aceb mi haste-i `aşkun uçarsa hâb gözinde (s.374)

Nesre çeviri: Kimin huzurunu kaçırmadı o şahbaz gözler, aşk hastasının gözünden de uyku kaçsa şaşılmaz.

1.2. Sevgili – uyku ilişkisi

Divan şiirinde âşıkla birlikte başkarakter daima sevgilidir. Şiirde sevgilinin farklı unsurları kullanılır. Şair, sevgiliye güzel isimlerle hitap eder. Âşık ve sevgilinin birbirinden ayrı olması, sevgilinin âşığa acı vermesi Divan şiirinde sık kullanılan bir durumdur. Dolayısıyla sevgilinin hem acı hem mutluluk vermesi, olması gereken özelliklerindendir.

Klasik şiirde sevgili güldür. Şeyhülislam Yahya aşağıdaki beyitte sevgiliyi gülün açılmamış hali olan goncaya benzetir. Şair, uyanmamış sevgili ve açılmamış gül arasında ilişki kurmuştur. Sabah olmasına rağmen naz ederek uyanmak istemeyen sevgili, gül bahçesindeki yeni çıkmış taze goncaya benzetilir:

Hâbdan kalkup sehergâhî açılmaz nâz ider

Gülşenün benzer hemân bir gonca-i nev-hîzine (s.400)

Nesre çeviri: Sabah vakti sevgili uykudan kalkınca naz ettiğinden (gözleri) açılmaz, o an gül bahçesindeki taze goncaya benzer.

Klasik şiirin temel konularının biri âşık ve sevgili ilişkisidir. Şairler, âşığı bülbüle sevgiliyi ise güle benzetirler. Bülbül gece gündüz bahçenin en güzel çiçeği olan güle aşkını anlatır, sürekli feryat ve figân eder. Aşk sarhoşu olan bülbülün feryatla ötmesi, bazen uykuya varan sevgilisini uyandırabilir. Bülbüle bundan korkar:

Bülbüllerün figânı bu kim mest-i şevk iken

Dirler ki hâba vardı şeh-i gül hâmûş olun (s.217)

Nesre çeviri: Bülbüllerin feryadı âşıkları mest ederken, "Güllerin sultanı uyudu, sessiz olun." derler.

Gül bahçesi sevgiliye yakışan en güzel mekândır. Sevgiliyi goncaya benzeten âşık onu gül bahçesinden ayırmaya kıyamaz. Âşığın sevgiliye dokunması, onu öpmesi gülü koparmakla eş değerdir:

Uyurken öpmek olurdu seni ey gonca-leb ammâ

Elüm varmaz bir gül koparmaya bu gülşenden (s.321)

Nesre çeviri: Ey gonca dudaklı sevgili uyurken seni öpmek isterdim ama gül bahçesinden bir gül koparmaya elim varmaz.

1.3. Uykunun diğer kullanımları

1.3.1. Hâb-ı nâz (Naz uykusu)

Naz sevgilinin güzelliğidir. Sevgili ne kadar güzelse o kadar nazlanır. Âşık da sevgilinin nazlı olmasını arzular. Zira sevgili nazı ile âşığı kendine bağlar. Sevgilinin nazlı hâli âşığa hem acı çektirir hem zevk verir. Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin nazlı olması naz uykusuyla ifade edilmiştir. Çünkü sevgilinin naz uykusu gerçek bir uyku değildir. Âşığa acı çektirmek amacıyla yapılan bir nazdır.

Şair sevgiliyi gül şahına, hâlini ise naz uykusuna benzetir. Âşık, bülbül olunca sevgilinin kûyu da gülistan, gülşen, gülzâr olarak nitelenir (Pala 1989: 69). Sevgilinin sürekli naz uykusunda olması bülbülün feryadından dolayıdır. Âşığın figanı da zaman gelir sevgiliyi uykudan kaldırır, uyutmaz. Bülbül, gül şahına derdini anlatmak için divan kurdurur:

Hâb-ı nâz olur mı dâ'im vakt olur şâh-ı güle

Bâgda bülbüllerün feryâdı dîvân itdürür (s. 87)

Nesre çeviri: Her zaman naz uykusu olmaz, vakit gelir gül şahına gül bahçesinde bülbüllerin feryadı divan kurdurur.

Bir başka beyitte sevgili açılmamış güle benzetilir. Zira bülbülün feryadı sevgilinin uyumasına engeldir. Gülün gonca halinde olması ise bülbülün daha çok kederlenmesine, acı çekmesine neden olur. Bülbülün feryadı gülü uyutmaz. Fakat aşktan aklını kaybeden çılgın bülbülün bu halinden rahatsız olmamak gerekir:

Mâni` oldı hâb-ı nâza diyü gül açılmamış

İncinilmez bülbül-i şeydâya mu`tâdı budur (s.136)

Nesre çeviri: Naz uykusuna engel oldu diye gül açılmamış, çılgın bülbülün alışkanlığı budur, (bundan) incinilmez.

Âşık, daima sevgiliyi düşünür. Ona kavuşmak ister. Sevgili ise naz uykusundadır. Sevgilinin uyuması âşığı üzer. O da geceleri sevgilisinin kapısına gelir ve eşğinde feryat eder. Fakat bu hareketinden dolayı naz uykusuna varan sevgilisinin uyanmasından korkar:

Yâr korkum bu ki nâz uyhusına varmış idi

Asitânında gice nâleyi bî-bâk itdüm (s.274)

Nesre çeviri: Gece vakti eşğinde korkusuzca feryat ettim, korkarım ki sevgili naz uykusundaydı.

Şair, sevgilinin lütfedip evine gelmesini, naz ile kolunda yahut göğsünde uyumasını ister. Dilberin böyle bir durumda bulunması onu ölüme götürmez. Hâne-i Yahya'ya gelen bir sevgilinin, âşığın göğsünde veya kolunda uyuması şairin gerçekleşmeyecek bir hayalidir. Sevgiliye kavuşma arzusu âşığı bu tarz hayallere götürür:

Ölür mi hâne-i Yahya'ya lutf idüp gele dil-ber

Uyuya nâz ile geh sînesinde gâh kolında (s.348)

Nesre çeviri: Sevgili Yahya'nın evine lütfedip gelse ve bazen sinesinde bazen kolunda nazlı bir şekilde uyusa ölür mü?

Câme-hâb

Âşık ve sevgili ilişkisinde uyku hâli veya uykusuzluk hâli genel bir konudur. Uyku sevgili için de âşık için de farklı anlam ifade eder. Şiirde âşık-sevgili ilişkisindeki uyku hâlinden bahsederken bu kavramla alâkalı birçok kavrama rastlamak mümkündür. Onlardan birisi olan came-hâb kavramı Şeyhülislam Yahya Divanı'nın bir beytinde kullanılmıştır. Şair sevgiliyi yatağında bulmak ister. Sevgilisini bu halde gören âşık o yatağı lütufla açıp ona kavuşma isteği duyar. Fakat bu sahne şairin arzusundan doğan bir hayaldir:

Bulaydum câme-hâbında açaydum lutf ile anı

Gireydüm koynına ol goncenün Yahya nesîm-âsâ (s.29)

Nesre çeviri: Ey Yahya, o goncayı yatağında bulup nesim rüzgârı gibi (yatağını açıp) onun koynuna gireydim.

1.3.2. Rüya

Şeyhülislam Yahya Divanı'nda "hâb" kelimesi genel olarak uyku anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı beyitlerde rüya (hayal) anlamında da geçtiği görülmektedir. Rüya, "uyku sırasında görülen düş, mecazen bir temele dayanmayan ve gerçekleşmesi imkansız olan düşünce" şeklinde tanımlanmaktadır (Kutlu 1999: 368).

Şair, sevgiliyle kavuşma mutluluğunu hayal uykusuna benzetir. Zira o mutluluk, o görüşme uzun sürmez. Âşığın evine gelip bahtını uyandıran sevgili, gözü açıp kapayınca kadar kısa bir an içinde kaybolur. Âşığın mutluluğu, isteği yarım kaldığı için bunu bir talihsizlik olarak ifade eder:

Göz yumup açınca turmaz gelse dil-ber hâneme

Baht-ı bî-dâr olmasa devlet hayâl-i hâb olur (s. 84)

Nesre çeviri: Sevgili evime gelse göz açıp kapayınca kadar bile durmaz, uykusuz bahtım olmasaydı onu görme devletine nail olmam benim için rüya olurdu.

Şair, başka bir beytinde ise gafil insanların hayatını bir uyku hayaline benzetir. Aslında insanın hayatı bir rüya gibidir. Kısadır ki nasıl geçtiğini anlamaz insan. Ancak uyandığında bunun farkına varır. Kimileri o gaflet uykusundan uyanır, kimileri de o hayalde kalır. Beyitte bahsedilen gafiller ise dünyanın hakikatini, geçici bir mekân olduğunu anlamaz, o dünya mutluluğuna aldanır. Yaşadığı hayattan zevk alıp, o rüyadan uyanmak istemez:

Sûret-i ikbâl-i dünyâ aldudur gâfilleri

İşret anlarlar anı Yahyâ hayâl-i hâb iken (s. 296)

Nesre çeviri: Dünya mutluluğunun görünüşü gâfilleri aldatır; Yahya, (dünya mutluluğunu) uykudaki hayalken eğlence zannettiler.

SONUÇ

Uyku, aktif bir süreçtir. İnsan ömrünün yaklaşık üçte birini uyku halinde geçirmektedir. Uyku bedeni ve zihni yenileme, tazeleme gibi işlevlere sahiptir. Uyku, insanın sürekli yaşadığı ve belli aralıklarla tekrar ettiği etkinliklerin başında gelir. İnsan uyumasaydı yaşaması imkansız hale gelirdi. İnsan ancak uyku esnasında kendine gerekli enerjiyi kazanabilir. Yetersiz uyku veya uykusuzluk organizmanın dengesinin bozulmasına, yorgunluk ve sinirliliğe yol açar. Psikolojik ve fizyolojik yönden dikkat çeken uyku; kültürümüzde, dinimizde ve edebiyatımızda farklı boyutlarda ele alınmıştır.

17. yüzyılın âlim-şairlerinden biri olarak bilinen Şeyhülislam Yahya, Divan edebiyatının önemli şairlerinden biridir. Bu çalışmada Şeyhülislam Yahya Divanı ele alındı. Şeyhülislam Yahya Divanı'nda "uyku" kavramının kullanılması üzerine inceleme yapılmaya çalışıldı. Divan şiirinin en sık ele alınan konusu aşktır. Şair de Divanı'nda aşk ve âşık-sevgili konusu üzerinde durmuştur. Şeyhülislam Yahya Divanı'nda "uyku" kavramını fazla kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Şeyhülislam Yahya Divanı'nda hâb (uyku) kavramına 17 beyitte yer verildiği görülmektedir. Divan'da uyku için *hâb* ve *uyku* kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Divan'da *uyku* kelimesi geçen beyitlerde genel olarak âşık-sevgili ilişkisi ele alınmıştır. Şairin *hâb* (uyku) ile alakalı beyitleri *âşık-uyku ilişkisi*, *sevgili-uyku ilişkisi*, *uykunun diğer kullanımları* olarak üç başlık altında incelenmiştir. Onların içinde 10 beyitte *hâb* (uyku) kelimesi gerçek ve mecaz anlamlarında kullanılmıştır. *Uykunun diğer kullanımları* başlığı altında ise *hâb* (uyku) kelimesi 4 beyitte hâb-ı naz (naz uykusu), 1 beyitte câme-hâb, 2 beyitte rüya (hayal) şeklinde geçmektedir.

Âşık-uyku ilişkisi ve *sevgili-uyku ilişkisi* başlıkları altında ele alınan beyitlerde *uyku* kelimesinin genel olarak gerçek ve mecaz anlamları kullanılmaktadır. Beyitlerde uykunun âşık için ayrı, sevgili için ayrı anlam ifade ettiği belirlenmiştir. Söz konusu beyitlerde âşığın daima uykusuz hâli üzerinde durulur. Sevgilisinin güzelliğinden dolayı âşığın gözlerinden uyku kaçır. Gece gündüz sevgilinin suretini hayal eden âşık, uykusuzluktan hastalanır. Âşık için uyku o kadar imkânsız gelir ki artık sevgiliyi düşte bile hayal etmek elden gelmez. Gam ve kederle dolu âşığın uykusuzluğu ta kıyamete kadar sürer.

Şair, sevgilinin güzelliğini göstermek amacıyla farklı unsurlar kullanır. Divan'da sevgilinin kendisine bağlayan mahmur gözleri ve nazlı hâli naz uykusuyla özdeşleştirilmiştir. Âşığı üzüntü içinde bırakan sevgilinin naz uykusu aslında gerçek bir uyku değildir. Onun bu davranışı âşık için acı vericidir. Sevgili, âşığın duygularını görmezden gelir, rakiplere iltifat eder. Âşık ise gece gündüz bu durumdan feryat eder. Dolayısıyla sevgiliyi o uykudan uyandırmaya çalışır. Bazen de naz uykusuna giden sevgiliyi uyandırmaktan korkar.

Divan'da *hab* (uyku) kavramının rüya (hayal) anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Şair, sevgiliyle kısa bir an süren kavuşmasını hayal uykusuna benzetir. Bununla birlikte dünya hayatına aldanan gafillerin yaşamını bir rüya (hayal uykusu) olarak değerlendirir.

KAYNAKÇA

- Duvarcı, Ayşe (2012). “Uyku Folkloru”. Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri: 495-512.
- Kutlu, Mustafa (1999). “Rüya”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Dergah Yay. 368-370
- Özerol, Nazmi (2013). “Klasik Şiirde Uyku”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* I.Cilt :77-98.
- Özdemir, Mehmet (2017). *Ahmed Paşa Divan'ında Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme*. I. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmaları Sempozyumu. Bildiri Tam Metin Kitabı: 606-614.
- Özdemir, Mehmet (2017). *Necati Beg Divan'ında Uyku Kavramının Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute TAED-60*: 113-138.
- Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. C. 2. Ankara. Kültür Bakanlığı yayınları. 69.
- Sarıkaya, Erdem (2017). *Eski Türk Edebiyatında Rüya (Başlangıçtan XV. Asra Kadar)*. Ankara. Gece Kitaplığı.
- Şeyhülislâm Yahyâ, *Dîvân*. hzl.Hasan Kavruk. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivanihasankavrukpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 12.02.2019).
- Tural, Sadık (2004). “Hâb”. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C. 3. Ankara. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. 137-138.
- Uludağ, Süleyman (2001). “Hâb”. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul. Kabalcı Yayınevi. 150.
- Yaltkaya, Korkut (1995). *Beynin ve Yaşamın Gizemleri*. İstanbul. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Zavotçu, Gencay (2007). *Türk Edebiyatı'nda Hâb-nâme ve Ömer Fu'âdî'nin Hâbiyye Risâlesi*. Kocaeli. Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yayınları.
- Çağrı, Mustafa (2012). “Uyku”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 42. <https://islamansiklopedisi.org.tr/uyku#1> (Erişim Tarihi: 15.02.2019).

